

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 10

*Матеріали ІХ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Становлення та розвиток української державності:
актуальні проблеми державного та регіонального управління
на сучасному етапі розвитку суспільства”,
м. Київ, МАУП, 14 листопада 2013 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 29.01.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 10: Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. “Становлення та розвиток української державності: актуальні проблеми державного та регіонального управління на сучасному етапі розвитку суспільства”, м. Київ, 14 листоп. 2013 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 414 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

Шаповалова А. М. Влада та громадянське суспільство в контексті глобалізаційних процесів ХХІ століття.....	110	Омельчук В. В. Італія в системі політико-правових впливів Візантійської імперії у VI столітті.....	177
Лісовський П. М. Толерантність як духовний пріоритет феноменології мудрості в сучасну добу глобалізму.....	114	Медвідь Ф. М., Хоменко В. О., Васильєва З. А. Становлення і розвиток правової держави в Україні: філософсько-правові засади	182
Утвенко В. В. Регіональні особливості розвитку житлово-комунального господарства України	116	Медвідь Ф. М., Чорний Е. В., Нестеренко О. С. Методологія юридичної практики в умовах модернізації політичної системи України	188
Гольцов А. Г. Геостратегія України за умов асоціації з Європейським Союзом.....	122	Медвідь Ф. М. Політико-правові погляди Тараса Шевченка	194
Гула О. А. Досвід державного управління в системі освіти Польщі	127	Баєв В. В. Міжнародне та державне регулювання відносин у сфері управління якістю на туристичних підприємствах.....	199
Дікарев О. І., Фоміна І. М. Стратегічний менеджмент політичних ризиків: світовий досвід та Україна	130	Золотаревський А. В. Місце соціального інтелекту в системі державного управління.....	206
Філіна Г. І. Ефективне ціноутворення як невід'ємна складова стратегії розвитку підприємства	138	Марченко С. М. Упровадження електронних торгів як механізм забезпечення ефективності системи державних закупівель України	208
Кобрицький В. В., Григор'єва М. І. Проблеми адаптації іноземних корпоративних культур при спільному підприємстві в Україні.....	140	Чернявський А. А., Моторний П. О. Фінансово-правові механізми розвитку інновацій у банківській сфері України: теорія та практика	215
Коваль М. І. Оцінка та класифікація основних засобів: теорія, практика, шляхи вдосконалення	150	Бортник В. А. Удосконалення методів державного управління.....	220
Чупрій Л. В., Настояща К. В. Концептуальні підходи до державної політики в гуманітарній сфері (безпековий вимір)	157	Слободян С. І. Сутність комунікативних технологій та пов'язані з ними проблеми громадської думки	225
Шклярук С. Г. Глобальні тенденції в трансформаційних процесах світової фінансової системи	160	Сабадуха О. В., Чорна М. Ф. Проблема політичної відповідальності в умовах розбудови	
Шконда В. В. Інноваційні кластери в стратегії розвитку економіки України	168		

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Становлення і розвиток української державності, вип. 10, с. 160–167

На сьогодні у світі під впливом кризових чинників формується нова глобальна фінансова система. В ній відбуваються інтеграційні процеси, які за своєю природою стають все складнішими, можуть і стають чинниками як локальних, так і глобальних фінансових криз. Тому необхідний постійний моніторинг цих процесів для врахування у своїй економічній і фінансовій діяльності. Розглянемо поточний стан світової фінансової системи, визначимо напрями її трансформації та основні чинники її нестабільності. Для цього потрібно вирішити такі завдання: дослідити структурні зрушення, які нині відбуваються у міжнародній фінансовій системі, яка перебуває у кризовому стані; проаналізувати специфіку взаємодій між суб'єктами глобальної економічної та фінансової систем для виявлення фундаментальних чинників нестабільності її розвитку; систематизувати та проаналізувати інформацію щодо сучасних теоретико-методологічних основ регулювання світової фінансової системи; розглянути і проаналізувати виявлені чинники, що обумовлюють необхідність і можливість регулювання світової фінансо-

вої системи; визначити їх позитивні і слабкі сторони; дослідити напрями та інструменти антикризової політики в сучасних умовах міжнародного співробітництва і визначити можливі напрями його здійснення з метою запобігання кризовим явищам; визначити можливості глобально-інтегрованої світової фінансової системи до протистояння кризовим явищам для визначення комплексу заходів з метою нівелювання їх негативних наслідків; систематизувати фундаментальні причини і можливі сценарії розвитку кризових явищ і на основі оцінки сучасного стану української фінансової системи визначити комплекс рекомендацій щодо пом'якшення впливу світової фінансової кризи на неї. Предметом нашого дослідження є сучасна світова фінансова система, її структура і взаємозв'язки, а об'єктом — трансформаційні процеси, що нині відбуваються у світовій фінансовій системі і впливають на її стабільність. Наукова новизна дослідження полягає в систематизації основних тенденцій у розвитку світової фінансової системи і виокремлення основних чинників її нестабільності — попередників фінансових криз. Практичне значення дослідження

полягає в можливості застосування його результатів для побудови моделей розвитку національної фінансової системи з заходами щодо пом'якшення впливу нестабільності. При дослідженні проблеми було з'ясовано, що інформація дуже суперечлива, оскільки результати досліджень, які здійснюють світові експерти (МВФ, СБРР та ін.), не завжди доступні.

Основні тенденції світової фінансової системи

Широкомасштабний розвиток торгівлі і фінансових операцій у XX–XI ст. зі створенням і застосуванням нових міжнародних фінансових інструментів на сучасних світових фінансових ринках і швидкої їх еволюції призвели до формування цілого ряду тенденцій, до яких можна віднести: глобалізацію світових фінансових ринків; світову фінансову інтеграцію і регіоналізацію (валютні зони — євро та ін.); появу наднаціональних фінансових утворень (Європейський Центробанк та ін.); підвищення ролі міжнародних фінансових установ і організацій — Міжнародного валютного фонду, Світового банку реконструкції і розвитку та ін.; появу і стрімке зміцнення нових гравців на світових фінансових ринках (Китай, Індія, Бразилія, Росія та ін.); закінчення ери американського долара як провідної світової валюти; масштабний розвиток ринків цінних паперів і їх похідних та їх вплив на стабільність світової фінансової системи; нестабільність світової фінансової системи і висока волатильність національних і світових фінансових ринків; глобалізацію та зростання кризових тенденцій на світових фінансових ринках; скорочення часу

між повтореннями фінансових криз і часу пом'якшення їх впливу і стабілізації фінансових систем; крах концепції ринкового регулювання — невтручання урядів у функціонування ринків; зростання важливості колективного підходу до регулювання світової фінансової системи (зустрічі та консультації глав Центробанків та урядів країн двадцятки); фінансове “кілерство” — втягнення країн у високвитратні проекти модернізації та фінансової допомоги з метою їх подальшого контролю.

Основні тенденції і напрями розвитку світової фінансової системи

Глобалізація світової фінансової системи прискорила розвиток як світових, так і національних фінансових ринків. Швидкими темпами з'являються нові економічні об'єднання, фінансові інновації у вигляді нових фінансових інститутів і фінансових інструментів. На сьогодні на світових ринках обертається і використовується велике різноманіття фінансових інструментів (векселів, чеків, акредитивів, банківських акцептів, опціонів, ф'ючерсів та ін. різних різновидів). Водночас світовий фінансовий ринок, як свідчать останні десятиліття, виявився найвразливішим фінансово-економічним утворенням, яке постійно показує тенденції нестабільності і є ініціатором великомасштабних глобальних і локальних криз.

Фінансові кризи світових фінансових ринків і їх чинники

На сьогодні світова фінансова система показує значну нестабільність, що спричиняє так звану фінансову кризу. Поняття “фінансова криза” на сучасному етапі в економічній лі-

тературі зазнало відповідної еволюції, що обумовлено рядом чинників. Так, на початковому етапі індустріального розвитку (XVIII–XIX ст.) як правило розглядалося поняття “економічна криза”, яка формувалася як самостійне явище. Провідною причиною економічних криз вважалося перевиробництво — перенасичення обсягів виробництва відносно попиту. У XX–XXI ст. на розвиток світової економіки почали впливати нові тенденції. По-перше, поступово склалися системи економічної політики держав, які були націлені на регулювання кон’юктурних перепадів. З’являється поняття “постіндустріальна” економічна система. По-друге, в структурі світової економіки стрімко зростає фінансова складова, яка в деяких країнах (США та ін.) досягає астрономічних обсягів. Про це свідчить та обставина, що обсяги фінансових операцій значно перевищили операції з матеріальними ресурсами. Це призвело до підвищення регулятивної ролі світових фінансових організацій і урядів. По-третє, у зв’язку з появою нових комунікаційних технологій, переливання капіталів і здійснення фінансових операцій стали миттєвими, що, у свою чергу, мотивує (або гальмує) прискорення економічних процесів. По-четверте, це призвело до формування світових фінансових центрів, які своєю павутиною охопили всю земну кулю, сформувавши так звані нейтронні мережі.

Тобто на циклічність розвитку світової економіки значно почали впливати складові світової фінансової системи (валютні ринки і нестабільність американського долара і євро-

пейської валюти та ін., глобалізація ринків цінних паперів і зростання маси похідних фінансових інструментів тощо). За останні десятиріччя світова фінансова система сформувалася як самостійна економічна категорія — багатоаспектна складна структура з багатьма взаємозв’язками та їх впливом один на одного. У фінансово-економічній літературі від розгляду поняття “стабільність системи” поступово спостерігається перехід до розгляду поняття “нестабільність системи”. Нестабільність фінансової системи все більше асоціюється з поняттям “фінансова криза”. Крах фондових ринків США, який стався одночасно на більшості ринків акцій у всьому світі в жовтні 1987 р., призвів практично до “миттєвого випарювання” трильйонів доларів США. У жовтні 2001 р., після двох років стагнації для ринків акцій, загальна капіталізація світового фондового ринку зменшилась на 25,1 трлн дол. Падіння ринку акцій на 30 % відповідало абсолютній втраті приблизно 7,5 трлн дол. [5, 11–12]. Фінансові ринкові крахи можуть “проковтнути” роки заощаджень і пенсій в один момент (крах радянської економічної системи, який потягнув розпад Радянського Союзу і призвів до злиднів десятки мільйонів пенсіонерів на колишній його території). Втрати світової кризи 2006–2010 рр., яка і нині триває, ще не підраховані, але з урахуванням заходів урядів та Центробанків вони перевищують вже десятки трлн дол. США. В українській економічній літературі поступово помічається еволюція щодо уявлення поняття “фінансова криза”. Так, за радянських

часів до проголошення незалежності в Україні 1991 р. цей термін сприймався як збої у бюджетній системі. Останніми роками спостерігається залучення української економічної науки до понять світових термінологічних традицій, які склалися у другій половині XX ст.

Напрями розвитку світової фінансової теорії у формуванні і побудові систем прогнозування кризових явищ

Масштабні втрати населення різних країн від фінансових криз прискорило дослідження у цій сфері провідних зарубіжних вчених. Одним з підходів до побудови системи прогнозування краху фінансового ринку є модель, яку запропонував французький учений Дідьє Сорнетте і яка ґрунтується на фізичних, природних та соціальних моделях. З його точки зору, фінансові ринки — не єдині системи з екстремальними подіями. Центральна особливість складних систем полягає у можливості когерентної і широкомасштабної колективної поведінки з достатньо багатою структурою, яка знаходить прояв у результаті нелінійних взаємодій її складових. Тобто ціле — є значно більше, ніж проста сума частин, які її складають (складна система не є лінійною сумою компонентів, які її складають). Широкоіснуюча думка каже, що найскладніші системи не піддаються математичним аналітичним описам та можуть досліджуватися тільки через “численні експерименти”. У контексті теорії складних алгоритмів, більшість складних систем вважаються, по відношенню їх обчислень, нездоланими, тобто є єдиний спосіб робити

висновки щодо їх еволюції — це фактично дозволити їм розвиватися за часом [5, 30–34].

Інший напрям прогнозування поведінки фінансових ринків започаткував Б. Мандельброк, який критично проаналізував існуючі концепції прогнозування фінансових криз та управління фінансовими ризиками і поклав в основу своєї концепції “фрактальну” теорію фінансових ринків [2]. Як він відмічав, відомо, що на сьогодні існує багато способів управління ризиками. На фінансових ринках найдавніший спосіб водночас стає і найпростішим. Це — “фундаментальний аналіз”. Більш глибокі дослідження ризиків дають можливість не тільки виявити їх причину, а й також спрогнозувати наступні зміни курсів. У зазначеному методі ключовою концепцією є — “тому що”. Зростання або падіння ціни на нафту веде, за логікою міркувань більшості людей та економістів, до зростання або падіння курсу долара. Усі ці міркування мають здоровий глузд. До таких прогнозів часто вдаються фінансові газети: вони повідомляють новини і будують за ступенем важливості все за принципом “тому що”. Фінансові фірми створили на основі цього методу окрему квітучу галузь. Вони залучають тисячі фундаментальних аналітиків, які класифікуються як макроекономічні або секторні експерти (виконують аналіз “зверху-донизу” або “знизу-догори” відповідно). Тобто фундаментальний аналіз ґрунтується на такому припущенні: якщо відома причина, то можна спрогнозувати події та управляти ризиком. Але в реальному світі не все так просто,

оскільки справжні причини зазвичай не ясні. Найважливіша інформація часто буває невідома або навіть не-впізнана, як, наприклад, у випадку з російським дефолтом у серпні 1998 р. Її можуть ховати або навмисно перекручувати, що й відбулося в історії з бульбашками інтернет-бізнесу і корпоративними скандалами *Enron* та *Parmatal*, які луснули. Її також можуть неправильно тлумачити, оскільки тонкий ринковий механізм, який зв'язує зовнішні новини з цінами, причину і наслідок, — загадковий і нам видається нелогічним. Загроза війни може привести як до падіння, так і до зростання курсу долара. І зовсім нелогічним вважається зростання курсу долара майже до всіх валют світу (крім єни), тоді як справи американської економіки кепські, оскільки вона постійно перебуває у ситуації дефолту. Але яка з двох цих подій відбудеться насправді? Після того як якийсь факт відбудеться, він здається очевидним. Тобто минулі події фундаментальний аналіз відтворює дуже добре, та й пояснює дуже добре, просто блискуче. Але до початку визначеного факту обидва результати видаються однаково ймовірно можливими. Тоді виникає питання: чи можна на цьому побудувати свою стратегію та оцінити ризик?

Так, цікавим у цьому плані є дослідження Ф. С. Мишкіна щодо банкрутства американської енергетичної компанії *Enron Corporation* та вплив цієї ситуації на ринок облігацій [1, 171]. У грудні 2001 р. ця компанія, яка була однією з семи найкрупніших корпорацій США, змушена була заявити про своє банкрутство після того, як стало відомо про фінансові

махінації її керівництва, яке робило спробу приховати фінансовий стан компанії. Внаслідок її банкрутства у багатьох інвесторів з'явилися сумніви щодо фінансових показників корпорацій з рейтингом *Baa* (*Baa* і вище — рейтинг *Moody's*), який привласнюється облігаціям з відносно низьким рівнем ризику неплатежу. Криза іпотечного ринку США призвела до масштабних втрат світової банківської системи (див. табл.). Іпотечна і кредитна криза змусила списати більш ніж 100 міжнародних банків та інвестиційних компаній. Це призвело до обвалу вартості акцій цих фінансових установ, що потягло до обвалу всі світові фондові ринки. Найбільших збитків зазнали дві американські фінансові установи, найкрупніша у світі і в США *Citigroup* та інвестбанк *Merrill Lynch*. Третю сходинку за втратами зайняв найкрупніший банк Швейцарії і Європи — *UBS*, активи якого значно переважали бюджет Швейцарії і не піддавалися державному регулюванню.

Міжнародна система моніторингу фінансових криз

На сьогодні, як свідчать зарубіжні фінансові джерела, проведено значну кількість аналітичних досліджень з моніторингу фінансової стабільності та розробки індикаторів раннього попередження кризових явищ. Усі дані дослідження можна умовно поділити на два етапи. Перший — до кризи 2006–2008 рр. Другий — після 2008 р. Під час першого етапу важливі дослідження з розробки моделей раннього попередження криз (*Early Warning Systems*) були здійснені в рамках міжнародних і державних організацій.

Найбільші втрати від іпотечної кризи банків країн світу, млрд дол. США [16]

Назва банку	Списання і втрати	Залучення капіталу
Citigroup	55,1	49,1
Merrill Lynch	51,8	29,9
UBS	44,2	28,3
HSBC	27,4	3,9
Wachovia	22,5	1,1
Bank of America	21,2	20,7
IKB Deutsche	15,3	12,6
Royal Bank of Scotland	14,9	24,3
Washington Mutual	14,8	12,1
Morgan Stanley	14,4	5,6
JPMorgan Chase	14,3	7,9
Deutsche Bank	10,8	3,2
Credit Suisse	10,5	2,7
Wells Fargo	10,0	4,1
Barclays	9,1	18,6
Lehman Brothers	8,2	13,9
Credit Agricole	8,0	8,8
Fortis	7,4	7,2
HBOS	7,1	7,6
Societe Generale	6,8	9,8

[Джерело: Bloomberg]

Під час другого етапу досліджень з моніторингу фінансової стабільності та розробки індикаторів раннього попередження криз — криза 2008 р. — було узагальнено результати попередніх досліджень і їх перевірки і розроблено нові показники з урахуванням особливостей нинішньої фінансової кризи. На міжнародному рівні в рамках спільної ініціативи МВФ і Ради з фінансової стабільності з 2009 р. була запущена Процедура раннього попередження (Early Warning Exercise) (The IMF-FSB Early Warning Exercise. Design

and Methodological Toolkit. — September 2010). Серед найважливіших сучасних досліджень з цієї теми можна назвати працю Франкель і Саравелос (2010 р.), які здійснюють огляд розроблених раніше індикаторів у більш ніж 80 науково-дослідних працях, і тестування індикаторів на прикладі криз 2008–2009 рр. для всіх країн світу. При оцінці ймовірності настання кризи оцінюється не лише фінансовий, а й реальний сектор. Відомі й інші праці у цьому напрямі. Фінансові потрясіння 1980–1990 рр. змусили фінансистів, — так само, як

і економістів, — переглянути свої теоретичні погляди на природу фінансових криз. Те, що вважається неймовірним, насправді відбувається на фінансових ринках постійно. Наприклад, у 2001 р. індекс Доу-Джонса за один день впав на 7,7 % (за теорією ймовірності — одна п'ятидесяти-мільярдна). У червні 2002 р. індекс три рази різко падав протягом 7 торговельних днів (ймовірність такої події — один шанс на чотири трильйони, або $1/4000\ 000\ 000\ 000$). 19 жовтня 1987 р. (відомий “чорний понеділок”), коли індекс впав на 29,2 %, став найгіршим торговельним днем за останні сто років. За стандартами фінансових теоретиків, таке могло статися менш ніж в одному з 10-ти в 50-му ступені, але це дуже мала ймовірність, яку математики вважають за таку, яка не має змісту, оскільки таке число випадає з масштабів природи. Тим не менш, для біржі зміст торговельного дня 19 жовтня 1987 р. був максимально ясным [2, 34–35].

Відома портфельна теорія Г. Марковіца хоча й елегантна, але має дефекти, що на сьогодні очевидно для тих, хто в 1990-х і в 2000-х пережив та переживає декілька періодів буму та краху. Тобто ця ортодоксальна теорія була заснована на двох ключових припущеннях: зміни цін статистично незалежні та розподіли нормальні. Але факти, що були наведені Мандельбротом, свідчать про інше. Відповідно до портфельної теорії протягом 1916–2003 рр. могло бути всього 58 днів, коли індекс Доу-Джонса змінювався більш ніж на 3,4 %; насправді таких днів було 1001. Теоретично індекс міг “стрибнути” на 4,5 % всього шість разів, але реальність була більш

важкою — таких днів нараховується 366. Та особливо доказові цифри: коливання на 7 % теоретично можуть відбуватися один раз у 300 тис. років, але тільки в XX ст. вже можна було вважати 50 таких “чорних” днів [2].

Висновки. Чинники, які провокували кризи 1930, 1987, 1998 років, та світову фінансову кризу 2008–2009 рр. знову повторюються. Ймовірно, що зародження кризи 2008 р. можна було б попередити, або значно пом'якшити, якби провідні країни світу своєчасно здійснювали превентивні заходи.

Література

1. *Фредерик С. Мишкин.* Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков: Пер. с англ. — 7-е изд. — М.: ООО И. Д. Вильямс, 2006. — С. 171.
2. *Benoit B. Mandelbrot and Richard L. Hudson* (2004). The (mis) Behavior of Markets. A Fractal View of Risk, Ruin, and Reward. A Member of the Perseus Books Group. — New York. — 400 p.
3. *Black F. and Scholes* “The Pricing of Options and Corporate Liabilities” // *Jornal of Political Economy.* — 31–9 May–June 1973. — P. 637–59.
4. *Boutchkova M. K. and Megginson W. L.* (2000) Privatization and the rise of global capital markets // *Financial Management.* — № 29 (4). — P. 31–75.
5. *Didier Somette.* Why Stock Markets Crash. Critical Events in Complex Financial Systems. Princeton University Press, — Princeton and Oxford, 2003. — P. 22–38.
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www. PriceWaterhouse Coopers](http://www.PricewaterhouseCoopers)
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www. Bloomberg](http://www.Bloomberg)

8. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [http://www.Morgan Stanley](http://www.MorganStanley)
9. *Country Credit Rating*. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.institutionalinvestor.com>
10. *Country Risk March 2012: Country rankings and acknowledgements*. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.euromoney.com>
11. *Global Competitiveness Report 2011–2012*. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf
12. *Global credit ratings*. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.fitchratings.com>